

13. Про Положення про Державне управління справами : Указ Президента України від 17.12.2002 р. № 1180/2002 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 7. – Ст. 320.
14. *Курашвили Б.П.* Очерк теории государственного управления. – М., 1987.
15. *Лунев А.Е.* Теоретические проблемы государственного управления. – М., 1974.

Надійшла до редакції 17.04.2012

Л.Л. Синюта
викладач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 340+34.06

МОВА ЯК ФАКТОР ПРАВОВОГО ПОЛІЦЕНТРИЗМУ

«Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування»

І. Огієнко

Стаття присвячена питанням впливу мови на існування багатоманіття розумінь права. Правові сім'ї, правові цивілізації розглядаються як наслідок різного світосприйняття. Акцентовано увагу на класифікації правових цивілізацій П. Сорокіна. Охарактеризовано ідеаціональний, почуттєвий та ідеалістичний типи морально-правових цивілізацій.

Ключові слова: *мова, правова система, правова сім'я, правова цивілізація, правовий поліцентризм.*

Статья посвящена вопросам влияния языка на существование множественности пониманий права. Правовые семьи, правовые цивилизации рассматриваются как следствие разного мировосприятия. Акцентируется внимание на классификации правовых цивилизаций П. Сорокина. Характеризуются идеациональный, чувственный и идеалистический типы морально-правовых цивилизаций.

Ключевые слова: *правовая семья, правовая система, правовая цивилизация, правовой полицентризм, язык.*

The article is devoted to the issue of language influence on existence of diversity of law considerations. Law systems, law civilizations are viewed as the result of dissimilar world outlook. Attention is paid to classification of law civilizations by P. Sorokin. Ideational, sensuous, and idealistic types of moral and law civilizations are characterized.

Keywords: *law, law system, law family, law civilization, law polycentrism.*

Постановка проблеми. У розвитку фактично всіх держав, цивілізацій спостерігаються стадії «перелому». Такий переломний момент настав і для України. Тривале перебування земель нинішньої України у складі інших держав – Речі Посполитої, Великого Князівства Литовського, Австро-Угорщини, Російської імперії та ін., – потім входу до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік наклало свій відбиток на менталітет українського народу, глибоко змінило його свідомість. Здобуття незалежності поставило на порядок денний питання про вибір напряму розвитку. На початку ХХІ століття в Україні активно заговорили про європейський вибір, про необхідність адаптації законодавства України до законодавства держав – членів Європейського Союзу. Фактично перед кожними виборами в Україні популяризується питання про надання російській мові статусу державної. Однак системних досліджень унікальності правової системи України в контексті правового поліцентризму, ролі мови у процесах право- і державотворення вітчизняною юридичною наукою майже не проводилось. Більш того, саме явище правового поліцентризму є новим для української (і навіть для європейської) правової думки.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремі аспекти окреслених питань були предметом дослідження фахівців у сфері права, філології та юридичної лінгвістики. Зокрема, це праці таких науковців, як С.П. Головатий, І.М. Гумовська, В.М. Демченко, Ю.Є. Зайцев, Г.П. Їжакевич, І.М. Кочан, С.П. Кравченко, М.І. Леоненко, Г.С. Онуфрієнко, В.Я. Радецька, Н.В. Руколянська, О.А. Сербенська, В.П. Сімонок, А.С. Токарська, З.А. Тростюк, І.Б. Усенко та ін. Однак теоретико-правовий і філософсько-правовий аспекти вказаної тематики залишаються недослідженими.

Тому **метою** цієї роботи є висвітлення мови як фактора правового поліцентризму.

Виклад основного матеріалу. Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, взаємодія держав і націй дозволили виявити багатоманітність культур, особливості менталітету народів, що, звісно, утруднює їх взаємовідносини, порозуміння.

Навіть до розв'язання такого, здавалося б, легкого питання, як розуміння права, існує плюралізм підходів. У межах теорії права, філософії права та порівняльного правознавства накопичено значну кількість знань щодо тематики, яка розглядається. Виокремлюються правові системи, типи правових систем (правові сім'ї), правові цивілізації.

Відомим дослідником правових систем є французький вчений Рене Давид. Він запропонував для класифікації правових систем два головні критерії:

1) ідеологічний, до якого він відносив релігію, філософію, чинники економічної і соціальної структури;

2) особливості юридичної техніки.

Виходячи з вказаних критеріїв, Р. Давид виділив романо-германську правову сім'ю, соціалістичне право, загальне право. Серед інших видів суспільного устрою і права вказував на мусульманське право, право Індії, правові системи Далекого Сходу, правові системи Африки і Мадагаскару [1].

Інші критерії для класифікації були запропоновані німецьким ученим К. Цвайгертом. Головним критерієм він висунув так званий правовий стиль, або стиль права, охоплюючи даним поняттям п'ять чинників: походження і розвиток правової системи; своєрідність юридичного мислення; специфіку правових інститутів; природу джерел права і способи їх тлумачення; ідеологічні чинники.

На даній основі К. Цвайгерт виділяв вісім правових сімей, або, як він називав, «правових кіл»:

- романське;
- німецьке;
- скандинавське;
- англо-американське;
- соціалістичне;
- право ісламу;
- індуське право;
- далекосхідне право.

Менш дослідженими є правові цивілізації. Серед мислителів, які працювали в цьому напрямі, слід виокремити П. Сорокіна. Концепцію трьох історичних типів морально-правових цивілізацій він виклав у праці «Соціокультурна динаміка» [2].

Автор аналізує ідеаціональну, почуттєву й ідеалістичну цивілізації. Перша з них характеризується тим, що найвищою цінністю є абсолютна домінанта надчуттєвого світу – Бог. Відповідно, ідеаціональне право розглядається як воля Бога, заповіді Божі, а тому закони є абсолютними приписами, виконання яких не підлягає обговоренню. Злочинами, за які необхідно призначати найтяжчі покарання, є святотатства, богохульство, порушення священних заборон тощо. Судді в ідеаціональній системі є одночасно і священнослужителями, а багато юридичних процедур оформляються як священні ритуали.

Другий тип морально-правової цивілізації – почуттєвий. Найвищими цінностями є радість і почуттєві задоволення. Сенс людського життя полягає в тому, щоб прагнути до задоволень, насолод і щастя. Особисті й майнові відносини в системі почуттєвого права регулюються міркуваннями доцільності, корисності і взаємної вигоди. Почуттєве право виступає як засіб підпорядкування й експлуатації одних соціальних груп іншими. Сутність права – оберігати еліту, яка має найбільший доступ до різноманітних життєвих задоволень, охороняти

її власність і добробут, а також підтримувати стабільний правопорядок у суспільстві.

Третя правова цивілізація – ідеалістична. Вона посідає проміжне місце між ідеаціональною і почуттєвою, виконує перехідну роль, являючи собою своєрідний синтез норм і цінностей обох систем. Вона здатна бачити вищу цінність у Бозі й одночасно позитивно ставитися до тих почуттєвих цінностей, що не суперечать і не перешкоджають шанобливому ставленню до Абсолюту.

У вітчизняній літературі широко використовується поняття «правове життя», яке виступає складовою і особливим різновидом громадського життя. Адже право – це соціальний інститут, адаптований до особливостей життя конкретного народу. На думку А. Малька, правове життя – це сукупність усіх форм юридичного буття суспільства, а не система, оскільки включає і неупорядковані процеси, і певні випадкові фактори тощо. Правове життя охоплює комплекс усіх правових явищ з усіма як позитивними, так і негативними складовими. До перших слід віднести саме право, що включає права людини, ідеї та принципи справедливості, гуманізму, свободи тощо; правову систему в цілому; механізм правового регулювання; правомірні дії, відносини і їх результати; правосвідомість і правову культуру; юридичну науку та освіту. До других – негативні протиправні явища; злочини та інші правопорушення; кримінальні структури, деформацію правосвідомості, помилки в праві й інші фактори, що заважають позитивній юридичній діяльності [3, с. 34].

На інтелектуально-психологічному рівні формуються праворозуміння конкретної людини і правосвідомість (індивідуальна і суспільна). Сукупність таких різноякісних явищ, як знання, емоції, почуття, ідеологічні і релігійні погляди і догми, моральні постулати, дають можливість людині сприймати, оцінювати правову реальність, виробляти ставлення до неї і мотиви правової поведінки.

Природно-правова частина правової системи відображає витoki права як невід'ємної якості людського буття. В ній закладена та міра свободи, обумовлена природою і людським спілкуванням, яка необхідна для нормального існування людини.

Таким чином, науковий світ досліджує плюралізм культур, цивілізацій, з одного боку, визнаючи природність неуніверсальності та неможливість їх поєднання, а з іншого – постійно наголошуючи на необхідності інтеграції, глобалізації тощо, хоча останні зумовлюють потребу в адаптації і згодом – уніфікації. Але це суперечить гаслам демократизації, яку так жорстко намагається «захистити» Захід. Зважаючи на ці тенденції, необхідно пам'ятати слова Ю.О. Наріжного: «Це має заставити західних ревнителів права переглянути необхідність «хрестових походів» за установлення правових норм, що реалі-

зуються в таких, наприклад, респектабельних рухах, як рух за права людини у світі» [4, с. 290].

Неуніверсальність права як відображення правового поліцентризму, як вказує наведене вище, є наслідком існування різних культур, цивілізацій, народів і є об'єктивною даністю. Однією із причин цього є мова, оскільки саме мова відіграє важливу роль у формуванні свідомості, світогляду, а відтак і менталітету.

Мова – друга сигнальна система людини, в якій звуки членороздільної мови із засобу вираження емоцій поступово перетворилися на засіб позначення речей, їх властивостей і відношень і стали виконувати функцію навмисного повідомлення. Поряд з інформацією про зовнішній світ, яку людина отримує за допомогою першої сигнальної системи, разом із мовою вона набула ще одного каналу зв'язку зі світом, який дав можливість відображати останній в узагальненій формі мовних знаків. Людина набула здатності знати те, що безпосередньо сама могла не відчувати. Мова внесла новий принцип у роботу центральної нервової системи і стала потужним засобом розвитку людської свідомості. У людини виник принципово новий тип психічного розвитку [5].

Як людина висловлюється, так вона й мислить. К. Маркс вказував, що мова є безпосередньою дійсністю думки, а М. Хайдеггер, стверджував, що сутність людини виявляється у мові.

Відомий український педагог Г. Ващенко вказував на те, що «кожна нація виробляє свій національний світогляд, свою мову, свою національну культуру... Змінити мову – це означає певною мірою змінити свій світогляд і світовідчуження» [6, с. 291-292].

Процес національної самоідентифікації останніми роками має для українців важливе значення і пов'язаний безпосередньо з мовою. Утвердження української мови як мови української нації, як державної мови в незалежній Україні співпали з інтеграційними процесами України в Європу, української культури в зарубіжну культуру. Однак інтеграція не означає денаціоналізацію, яка є характерним явищем для сучасних соціально-економічних умов української держави. В інтегрованому світі багатомовними можуть бути люди, залежно від їх лінгвістичного дару, а не цілі суспільства. Мова є одним з основних засобів консолідації нації [7, с. 37].

Учення К. Маркса про базис і надбудову, як показала історія, м'яко кажучи, не відповідало дійсності. Для народу важливими є духовні, ментальні ознаки, і передусім мова як образно-символічне втілення світосприйняття, як спосіб буття його думки, збереження історичного досвіду і засіб спілкування та передачі інформації. Як писав В.С. Крисаченко, «так само і вірування, обряди, звичаї, погляд на світ в цілому, інших людей та на своє місце в універсумі – всі ці та їм подібні утвори, попри універсальне побутування з погляду на них як на

атрибутивні ознаки будь-якого етносу, завжди наснажені світовідчуттям конкретного народу і є саме його смисловим витвором. Без мови немає народу – цей вислів вже став аксіоматичним, принаймні з часів О. Потебні, але народ уявити важко і без національної філософії (не плутати з професійним філософствуванням), звичаєвості, родинного та суспільного устрою, вірувань, саморефлексії та інших «тонких» ментальних шарів» [8, с. 14].

Тому особливої актуальності на сьогодні набуває питання виховання молоді. Як відомо, найбільш успішно виховання проходить у природному для нього національному середовищі. «Мова народу – краший, що ніколи не в'яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворюється весь народ і вся його батьківщина; в ній втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину і звук небо вітчизни ...». На основі української мови у вихованців найефективніше формується національна психологія, характер, світогляд, свідомість, самосвідомість та інші компоненти духовності українського народу [9].

Висновки. Отже, мова виступає одним із чинників формування свідомості людини і її складової – правової свідомості. Мова впливає на формування світогляду, світосприйняття, що продукує існування різних цивілізацій і, зокрема, правових. Мова – свідомість – право знаходяться в безпосередньому зв'язку. Тому для молодшої української держави важливо пам'ятати, що підтримка з боку держави у вигляді популяризації державної мови, суворі вимоги щодо володіння державною мовою особами, які мають намір обіймати державні посади, а також приклад бездоганного володіння державною мовою посадовими особами можуть зіграти ключову роль у її відновленні, що, в свою чергу, сприятиме й шанобливому ставленню до права в нашій державі.

Бібліографічні посилання

1. Давид Р. Основные правовые системы современности / Пер. с фр. и вступ. ст. В.А. Туманова. – М., 1988.
2. Сорокин П.А. Социокультурная динамика. – М., 2007.
3. Малько А.В. Политическая и правовая жизнь России. – М., 2000.
4. Наризный Ю.А. Культура и философия эпохи постмодерна. – Днепропетровск, 2008.
5. Сидоренко О.П. Філософія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12920522/filosofiya/rol_pratsi_movi_suspilnogo_harakteru_zhittya_formuvanni_rozvitku_svidomosti.
6. Ващенко Г. Виховання волі і характеру. – К., 1999.
7. Костриця Н. Українознавчий світогляд особистості // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2010. – Вип. 2. – С. 37- 44.
8. Крисаченко В.С. Україна в цивілізованому світі // Українознавство: Хрестоматія-посібник: У 2 кн. – Кн. 2. – К., 1997.
9. Ягунов В.В. Педагогіка – Закони виховання та їх характеристика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eduknigi.com/ped_view.php?id=248.

Надійшла до редакції 07.06.2012